

Світлана МАРТИНЕНКО
завідувач кафедри початкової освіти
та методик гуманітарних дисциплін Київського університету
імені Бориса Грінченка, доктор педагогічних наук, професор

Діагностичні методики вивчення особистісно-професійної готовності вчителя початкової школи до педагогічної діяльності

Реформування українського суспільства, модернізація вітчизняної системи освіти визначають основні підходи до професійної діяльності та особистісно-професійного зростання вчителя. Темпи сучасної цивілізації, прорив у світі технологій зумовлюють необхідність "освіти впродовж життя". Створення такої системи освіти веде за собою перебудову педагогічної діяльності, оскільки в подібній ситуації важливо не лише засвоїти систему психолого-педагогічних знань, а й навчити їх самостійно здобувати, опрацьовуючи інформацію з різних джерел, творчо застосовувати напрацювання в педагогічній діяльності [1]. Сучасному вчителю необхідно формувати як навчальні вміння та навички, так і готовність учнів до активної пізнавальної діяльності, життя в нових економічних умовах. Особистісно-професійне зростання педагога відбувається як під час професійної підготовки, так і впродовж практичної діяльності в школі. Це є гармонійний процес розвитку особистісних якостей і властивостей, формування професійних знань, умінь і компетенцій для успішного особистісного вдосконалення, професійної діяльності та кар'єрного зростання.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури, а також урахування практичного досвіду засвідчують, що проблема особистісно-професійного зростання вчителя досліджена досить ґрунтовно, зокрема важливі кроки на шляху створення орієнтованої моделі особистості вчителя, його професіограми зроблено Н.Д.Левітовим, Г.С.Прохоровим, С.М.Фрідман. У працях Н.В.Гузій, І.А.Зязюна, Н.Л.Коломінського, М.В.Лазарева, А.С.Макаренка, В.Г.Максимова, К.І.Новікова, С.О.Сисоєвої, Н.М.Тарасевич та інших відомих учених йдеться про особливості педагогічної майстерності та творчості, покликання й здібності. Дослідження І.Д.Беха, О.О.Бодальова, А.Г.Ковальова, Н.В.Кузьміної, О.М.Лєонтєва, В.А.Семиченко та інших науковців присвячено розкриттю психологічних засад особистісно-професійного зростання. Наукові розвідки Л.В.Занкова, Г.С.Прозорова та інших учених висвітлюють особливості формування педагогічних здібностей вчителя; праці І.І.Нахімова, Л.Ф.Спіріна — проблеми формування педагогічних умінь.

У теорії педагогічної освіти досить чітко визначено сутність і зміст професійної діяльності вчителя, охарактеризовано її структуру (А.М.Бойко, В.І.Гінецинський, Н.В.Кузьміна, К.М.Левітан, Т.С.Полякова, С.О.Сисоєва, Л.Ф.Спірін, В.О.Сластьонін, Л.О.Хомич). Нами встановлено, що саме у процесі професійної діяльності відбувається формування особистості педагога. Зокрема О.Я.Савченко, характеризуючи професійну діяльність учителя, зазначає: "...в освіті головні цінності — дитина і педагог, здатний розвивати, захищати, оберігати її індивідуальність..." [5, с. 41], тому педагогічна діяльність є процесом розв'язання нескінченної низки завдань, підпорядкованих загальній кінцевій меті — формуванню всебічно розвиненої особистості, становленню її світогляду, ціннісних орієнтацій, свідомості та поведінки.

На основі детального аналізу складових професійно-педагогічної діяльності нами було розроблено методики діагностування особистісно-професійної готовності вчителя початкової школи до педагогічної діяльності.

Вважаємо за необхідне зазначити, що у процесі діагностування необхідно досліджувати особистісну готовність учителя до педагогічної діяльності, яку ми розуміємо як "інтегративну професійну здатність, що забезпечує ефективне виконання основних функцій педагогічної діяльності у навчально-виховному процесі сучасної школи та формування особистісних якостей вчителя" [2, с. 37]. Структуру особистісної готовності вчителя розглядаємо як взаємодію мотиваційного, змістового та процесуального компонентів.

Визначення сформованості готовності педагога необхідно здійснювати за такими критеріями і показниками, а саме: сформованість знань про сутність і функції педагогічної діяльності; розвиток творчого мислення; володіння змістом навчального предмета та методикою його викладання; основами педагогічної майстерності [4, с. 37–46].

З урахуванням зазначеного, подаємо діагностичні методики, які дадуть змогу встановити рівень особистісно-професійного зростання вчителя початкової школи.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Діагностування особистісно-професійної готовності вчителя початкової школи до педагогічної діяльності

Діагностичні блоки	Складові діагностичних блоків	Діагностичні параметри			
Напрямок професійної діяльності	Зміст підготовки вчителя	Показники оцінки готовності вчителя	Рівні		
1	2	3	В	С	Н
4	5	6			
1. Науково-теоретична підготовка	1. Знання теоретичних основ предмета, що викладається	1. Орієнтація на мету і завдання предмета. 2. Володіння основними. Закономірностями. 3. Оперування науковою термінологією. 4. Орієнтація на відбір змісту навчання на основі наукових даних, фактів, понять, законів. 5. Розуміння логіки наукового викладу навчального матеріалу			
	2. Знання методології і методів навчального предмета	1. Орієнтація на різноманітні методи наукового пізнання. 2. Розуміння сутності використаних методів. 3. Уявлення про можливість використання методів наукового пізнання у процесі викладання предмета			
	3. Знання історії розвитку науки і сучасних її досягнень	1. Орієнтація в історії нових відкриттів. 2. Розуміння необхідності її використання в процесі викладання предмета. 3. Володіння змістом сучасної науки і практичним досвідом. 4. Уявлення про роль і місце використання цих знань у процесі викладання навчального предмета			
2. Психолого-педагогічна підготовка	1. Знання психологічних особливостей учнів	1. Орієнтація в психологічних особливостях учнів і необхідності їх обліку у процесі відбору змісту, форми і методів навчання. 2. Розуміння мети і завдань навчання учнів з навчального предмета. 3. Орієнтація в навчальних планах і програмах викладання навчального предмета. 4. Визначення провідних знань, умінь і навичок, які необхідно сформулювати в учнів у процесі вивчення предмета			
	2. Знання психологічних закономірностей навчання, виховання і розвитку учнів	1. Розуміння адекватності методів і прийомів навчання меті та змісту навчання предмета. 2. Орієнтація в компонентах учіння, їх сутності, логічного взаємозв'язку. 3. Розуміння психологічних основ навчання, виховання і розвитку особистості учнів різноманітних вікових груп			
	3. Знання теоретичних основ загальної педагогіки	1. Розуміння мети і завдань педагогічної взаємодії з учнями в процесі їх навчання, виховання і розвитку. 2. Орієнтація в методах педагогічної діагностики рівня навчованості та вихованості учнів. 3. Уявлення про педагогічні вимоги до проведення уроків різних типів. 4. Знання структури уроків різних типів. 5. Орієнтація в сучасній класифікації методів навчання (IV групи), характеристика кожного з них. 6. Розуміння специфіки, функцій і методів професійної діяльності вчителів			
	4. Знання сутності інноваційних освітніх технологій	1. Розуміння необхідності управління НПД учнів і ролі вчителя у цьому процесі. 2. Володіння прийомами планування та організації особистої діяльності і діяльності учнів. 3. Орієнтація у змісті контрольної-аналітичної діяльності вчителя в навчально-виховному процесі. 4. Володіння прийомами педагогічної техніки. 5. Розуміння сутності та змісту сучасних освітніх технологій. 6. Визначення оптимальних освітніх технологій для учнів різного віку і рівня підготовки			
3. Методична підготовка	1. Знання змісту навчальних предметів	1. Уявлення про роль навчального предмета в системі навчання, виховання і розвитку учнів. 2. Розуміння мети і завдань навчального предмета. 3. Орієнтація в навчальних планах і програмах викладання навчального предмета. 4. Визначення провідних знань, умінь і навичок, які необхідно сформулювати в учнів у процесі навчання предмета			
	2. Володіння методами і прийомами навчання	1. Розуміння адекватності методів і прийомів навчання меті та змісту навчання предмета. 2. Орієнтація в різносторонній цільовій спрямованості методів і прийомів навчання учнів з предмета.			

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

1	2	3	4	5	6
		3. Розуміння сутності різноманітних методів навчання та їх специфіки застосування у процесі викладання. 4. Орієнтація в нових методах і прийомах навчання, інноваційних підходах у використанні традиційних методів навчання			
	3. Володіння засобами навчання учнів	1. Орієнтація в специфіці та умовах використання різноманітних засобів навчання з предмета. 2. Розуміння ролі та функцій засобів навчання в активізації навчально-пізнавальної діяльності, розвитку їх інтересу до навчання, вирішення педагогічних завдань			
	4. Знання історії розвитку науки та її сучасних досягнень	1. Розуміння взаємозв'язку змісту, форм і методів навчання учнів з предмета. 2. Орієнтація в специфіці різноманітних форм організації навчання. 3. Орієнтація в нових формах організації навчання учнів з предмета, їх сутності та умовах успішного використання у викладанні			

Діагностування особистісних якостей вчителя початкової школи

№ з/п	Діагностичні блоки	Складові діагностичних блоків	Діагностичні параметри	Бали
1	2	3	4	5
I	Спрямованість	1. Мотиви і потреби	1. Усвідомлення суспільних інтересів і своїх обов'язків щодо них. 2. Орієнтація в діяльності на мету і завдання школи. 3. Прагнення забезпечити розвиток особистості кожної дитини. 4. Бажання самовдосконалювати себе, свою діяльність і умови праці	
		2. Почуття (емоції)	1. Спрямованість емоцій і почуттів на об'єкт педагогічних перебудов. 2. Інтенсивність емоцій. 3. Стійкість емоцій. 4. Глибина емоцій. 5. Наявність вольового контролю за своєю поведінкою. 6. Адекватність емоційного стану вчителя щодо педагогічної реакції на діяльність учнів. 7. Доброзичливість реакції вчителя на збудження. 8. Впевненість у своїх педагогічних діях. 9. Задоволення результатами педагогічної діяльності	
		3. Інтереси	1. Наявність інтересу, пов'язаного з предметом педагогічної діяльності. 2. Широта інтересів, в т.ч. професійних. 3. Глибина інтересу. 4. Стійкість інтересу, в т.ч. професійного. 5. Дієвість інтересу, в т.ч. професійного	
II	Пізнавальні процеси	1. Відчуття	1. Орієнтація в діяльності на об'єкт педагогічної взаємодії. 2. Швидкість реакції на дії та вчинки учня. 3. Чіткість координації педагогічних дій	
		2. Сприйняття	1. Цілеспрямованість сприйняття. 2. Адекватність сприйняття мети і завдань педагогічної діяльності. 3. Спостережливість. 4. Зацікавленість	
		3. Пам'ять	1. Цілеспрямованість уваги. 2. Швидкість і раціональність запам'ятовування. 3. Емоційне ставлення до запам'ятованого і відтвореного. 4. Повнота відтворення	
		4. Мислення	1. Самостійність мислення (вміння ставити нові завдання і самостійно знаходити потрібне рішення). 2. Інтелектуальні властивості (індуктивні, дедуктивні). 3. Всебічність і глибина знань. 4. Уміння вирішувати і розуміти сутнісні, складні питання. 5. Гнучкість розуму (вміння швидко змінювати свої дії за умови зміни ситуації, свобода думки від закріплених попередньо прийомів і способів вирішення педагогічних завдань). 6. Швидкість розуму (здатність швидко долати складні ситуації, обдумувати і приймати правильне рішення). 7. Критичність розуму (вміння об'єктивно оцінювати свої можливості та можливості інших, детально і всебічно перевіряти всі гіпотези і висновки)	
		5. Мовлення	1. Цілеспрямованість мовлення. 2. Зв'язки та переконливий виклад. 3. Доступність і розгорнутість висловлювань.	

ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

1	2	3	4	5
			4. Логічна чіткість і завершеність висловлювань. 5. Зрозумілість і чіткість форми викладу. 6. Виразність мовлення. 7. Обізнаність мовлення	
		6. Воля	1. Цілеспрямованість (підпорядкованість педагогічної діяльності меті та завданням). 2. Самостійність поведінки, поглядів, переконань. 3. Рішучість (здатність своєчасно приймати виважені рішення і їх виконувати). 4. Наполегливість (здатність досягати поставленої мети). 5. Витримка (здатність контролювати свої дії). 6. Дисциплінованість (свідоме підпорядкування своєї поведінки суспільним нормам)	
		7. Здібності	1. Чуйне ставлення до учнів і врахування їх емоційного стану. 2. Цілеспрямованість у прогнозуванні власної діяльності та діяльності учнів. 3. Орієнтація в змісті педагогічної діяльності, формах і методах її організації. 4. Вибірковість засобів педагогічної взаємодії з урахуванням мети діяльності, здібностей учнів, їх стану і рівня розвитку, власних можливостей. 5. Зосередженість уваги і педагогічна доцільність її переключення. 6. Здатність до педагогічного перевтілення, артистизм. 7. Захопленість педагогічною діяльністю, її результатами	
III	Стиль поведінки	1. Характер	1. Ставлення до колективу: а) колективізм, активність у справах колективу; б) чесність, справедливість; в) комунікативність. 2. Ставлення до праці: а) працьовитість; б) результативність; в) відповідальність	

Обробка результатів:

"0" балів виставляється тоді, коли показник зовсім не виявляється або недостатній;

"1" бал – показник виявляється епізодично або час-тково;

"2" бали – показник виявляється достатньо часто;

"3" бали – показник завжди чіткий.

Розрахунок рівня всієї діяльності або поетапно:

$K = \frac{K}{K}$ (фактична кількість балів) / K (максимальна кількість балів) Оптимальний рівень – до 0,8 балів.

Таким чином, на нашу думку, запропоновані діагностичні методики визначення особистісно-професійної готовності вчителя початкової школи до педагогічної діяльності, розвитку його особистісних якостей дадуть змогу кожному педагогу об'єктивно оцінити здатність здійснювати професійні функції у процесі практичної діяльності, прогнозувати індивідуальні траєкторії саморозвитку.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 р. № 462 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation>.
2. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь : для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Изд. центр "Академия", 2001. – С. 37.
3. Мартиненко С. М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : моногр. / С. М. Мартиненко. – К. : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2008. – С. 253–270.
4. Мартиненко С. М. Основи діагностичної діяльності вчителя початкової школи : навч.-метод. посіб. / С. М. Мартиненко. – К. : КУ імені Бориса Грінченка, 2010. – 264 с.
5. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти / О. Я. Савченко. – К. : СПД "Щудзинович Т.І.", 2007. – С. 38–50.

Шановні дописувачі!

Готуючи статті до друку, просимо зважати на такі вимоги.

- Стаття має містити узагальнення Вашого власного досвіду або розкривати сутність розробленої авторської методичної системи.
 - Розробки уроків або їх фрагменти можуть бути ілюстрацією використання педагогічного досвіду чи авторських методичних знахідок учителя.
 - Статтям, які містять перевірені завдання (тестові, контрольні тощо), обов'язково має передувати вступна частина, у якій розкривається сутність завдань, їх призначення, способи і місце використання та критерії оцінювання.
 - У статтях обов'язково мають бути посилання на джерела, які автор використав під час підготовки матеріалу.
 - Обсяг статті має бути не більше 10 сторінок комп'ютерного набору через 1,5 інтервали, 14 кеглем.
- Не забувайте повідомляти місце роботи, посаду, контактний телефон, адресу.